

Liberales dilemmaer i en globalisert økonomi

Taler

Kåre Willoch

Sted

Voss

Omstendigheter

Skjervheim-seminaret

- 1 I en tid som later til å ha glemt Predikerens ord om at det er lite nytt under solen, kan det være nyttig å være oppmerksom på at heller ikke globaliseringen av økonomien er noe belt nytt fenomen. Uklarhet om begrepets innhold kan ha bidratt til usikkerhet om fenomenets alder. Alt etter historisk legning kan man
- 5 anføre en rekke historiske vendepunkter som åpning for denne prosess, som bare i navnet er eksklusiv for vår tid. Nevnes bør i hvert fall at allerede ved forrige århundreskifte var den betydelige politiske tenkeren L.T. Hobhouse opptatt av at verden var i ferd med å bli én. (Jfr. Knut Midgaard i den kommende bok Politikk i det 20. århundre.)

10

- Drivkreftene har nok variert, og hele tiden vært sammensatt av teknologiske, økonomiske og ideologiske faktorer, som har påvirket og blitt påvirket av politikken. Teknologien har i hvert fall siden den industrielle revolusjon gjort det mer og mer påfallende irrasjonelt å la landegrensene forbli økonomiske
- 15 grenser for ulike markeder. Dette har underbygget politiske krav om fri bevegelse av varer, tjenester og kapital. Men slike krav har også hatt renere politiske årsaker. Dette var klart da man ved slutten av annen verdenskrig etablerte internasjonale organer for gjennomføring av friere verdensøkonomi, nemlig GATT, IMF og litt senere OEEC. Nevnes kan også EU som, tross sin
- 20 regionale karakter, også har bidratt til en mer global økonomi. En viktig årsak til alle disse nydannelser var at man hadde høstet lærdom av de dramatiske negative politiske og økonomiske erfaringer med proteksjonismen i mellomkrigstiden.

- Men jeg må minne om at kaoset på verdensmarkedene i mellomkrigstiden også
- 25 medvirket til eksperimenter i helt motsatt retning, nemlig forsøk på å erstatte markedskrefter med statsdirigering og statsdrift i mange lands indre økonomier. I Norge ble slike antiliberales strømninger faktisk dominerende i den første

etterkrigstiden, under det misvisende navn «planøkonomi». Den ble lansert
30 som en modernisert sosialdemokratisk ideologi. Men man kunne ikke ha
statsdirigert "planøkonomi" innenlands og samtidig fri handel med utlandet. De
internasjonale krav om friere verdenshandel forsterket presset for tilsvarende
liberalisering innen hvert enkelt land. I dag er det neppe uenighet om at denne
35 overgang til markedsøkonomi har forsterket den økonomiske og teknologiske
fremgangen. Globaliseringen innebærer markedsøkonomiens seier over
proteksjonismen og den sosialdemokratiske dirigismen.

Som alltid har slike seire lett for å føre til overdrivelser. Man kan bli betenkt over
manglende forståelse for at heller ikke markedsøkonomien er utviklet til noe
40 perfekt, men kaller på mer reformvilje. Når man kan se at markedskrefter kan gi
resultater som er i strid med anerkjente samfunnsmessige mål, vil det være
misforstått liberalisme å lukke øynene for det. Da må man studere hvorledes
man kan eliminere skadene uten å begrense de positive muligheter. Det er et
lyspunkt at toneangivende internasjonale økonomer som Stanley Fischer og
45 Alan Greenspan har tatt til orde for en åpnere holdning overfor kritikerne av
globaliseringen.

I denne forbindelse er det fristende å nevne at de som forsøker å begrunne krav
om uhemmet økonomisk handlefrihet med Adam Smiths klassiske lære,
50 utvilsomt tar feil av hans filosofi. Hans sosialøkonomi fra slutten av 1700-tallet
fikk enorm betydning som drivkraft for friere handel. Man har fått rikelig
bekreftet at Adam Smith hadde meget rett i at når hver enkelt bedrift søker å
maksimere sitt eget overskudd under fri konkurranse, vil det tendere til å sikre
den raskeste vekst i samfunnets realinntekt. Men dette betyr ikke at Adam
55 Smith, som var moralfilosof, godtok størst mulig materiell velstand som mer
enn et delmål for menneskelig aktivitet.

Nå er det lettere å begrunne at økonomisk hensiktsmessighet ikke kan være
eneste kriterium for økonomisk politikk, enn å formulere hva som da må være
60 målestokk for de resultater man oppnår. Man kan riktignok si at alle
demokratiske politiske bevegelser bevisst eller ubevisst bar hatt som mål det som
filosofen og sosialøkonomen John Stuart Mill på 1800-tallet formulerte som
etikkens grunnprinsipp, nemlig størst mulig lykke for det størst mulige antall.
Men en slik seining bringer oss ikke meget nærmere klarhet, for den sier jo ikke
65 noe om hva som skaper lykke. John Stuart Mill klarlegger likevel at det ikke er
noen overbevisende logikk bak forestillingen om at vekst i

bruttonasjonalprodukt kan være mer enn en del av målestokken for en vellykket samfunnsutvikling. Det kan ligge rasjonell tenkning bak krav om nasjonale eller internasjonale tiltak som riktignok kan bremse den økonomiske vekst, hvis man kan begrunne at de likevel gir grunnlag for bedre livskvalitet eller større tilfredshet av andre grunner.

Så lenge markedøkonomien ikke er utviklet til større perfektjon enn i dag, kan man altså argumentere for at enkelte inngrep i den ikke bare er påkrevet av ikke-økonomiske grunner, men endog kan være samfunnsøkonomisk lønnsomme. Allerede Adam Smith understreket at det er viktige vilkår som må være oppfylt for at markedøkonomien skal virke etter hensikten. Et av dem markerte han ved den berømte uttalelsen at: "Folk fra samme næring kommer sjelden sammen, ikke engang for hygge og atspredelse, uten at samtalene slutter med en sammensvergelse mot allmennheten, eller en eller annen forståelse om å heve prisene."

I dette ligger et krav om grundig tilsyn fra myndighetenes side for å sikre at konkurransen virker etter hensikten. Og nettopp i mangelen på slike ordninger ligger en av de store svakheter ved den globale markedøkonomien i dag: Statlige ordninger for tilsyn med markedøkonomien, som for eksempel konkurransetilsyn og kredittilsyn, som regnes som selvfølgelige i alle utviklede land, svikter fordi de bare er nasjonale, eller i EUs tilfelle regionale, og derfor ikke makter å fylle sine oppgaver overfor multinasjonale aktorer i verdensøkonomien. En annen side av saken er at noen av de multinasjonale foretak blir så mektige at de ved uuttalte trusler om reaksjoner mot statlige pålegg, kan bringe svake politiske systemer til passivitet. Dette kan ramme staters forsøk på å stifte sosiale, miljømessige og skattemessige krav. Den politiske erfaring at "all makt korrumpere" gjelder utvilsomt også økonomiske foretak. Francis Sejersted har i "Kapitalens internasjonalisering - en bekymring" i Nytt Norsk Tidsskrift 2/1998 skrevet om slik risiko ved det han kaller "dette globaliseringsraseri", og refererer til en viss trøst at den viktige analytiker Susan Strange hevder at regjeringer har bedre kort på hånden i slike dragkamper enn de selv er klar over. Men da må de lære å spille kortene bedre.

En annen viktig årsak til at den globale konkurranse ikke alltid gir økonomisk optimale resultater, er ulikheter i skattesystemer. Skatteforskjeller gir irrasjonelle grunner til plassering av kapital og arbeidsplasser på steder der de ikke gir de beste bidrag til verdensøkonomien. Og skattefritak for særlig hemningsløse

aktører kan føre til at de vinner over konkurrenter som har en mer effektiv verdiskapning, altså det stikk motsatte av konkurransesystemets samfunnsøkonomiske hensikt. I tillegg kommer at konkurransen mellom
110 statene om å trekke til seg kapital og arbeidsplasser fra andre land, fører til grove urimeligheter i de enkelte lands interne systemer, som igjen undergraver den harmoni som fremmer god økonomi. Også vårt eget skattesystem gir sterke eksempler på det, med diskriminering mot arbeidstakere som ikke så lett kan svare med å flytte til utlandet. Irrasjonelle skattesystemer kan også medvirke til
115 overgang fra nasjonalt til utenlandsk eller statsløst eierskap, som ikke har noe med rasjonell samfunnsøkonomi å gjøre.

Ifølge Sejersted (op.cit.) hevder den tyske filosofen Habermas at internasjonaliseringen av kapitalen har gjort det umulig å beskatte
120 virksomheten, slik at de fordelingsmekanismer velferdsstaten bygger på, blir undergravet. Man må likevel tro at dette er mer en påpekning av et problem enn en påvisning av at noen løsning ikke finnes. Man kan faktisk se at tiltak mot "skatteparadiser" omsider er under utvikling. Men det kreves langt mer internasjonalt samarbeid for å bli kvitt skatteprivilegier som både skader
125 effektiviteten i verdensøkonomien og undergraver den sosiale rettferdighet.

En helt avgjørende forutsetning for at konkurransen skal gi optimale resultater, både økonomisk og sosialt, er at de som har noe å selge må betale alle kostnader ved frembringelsen av sitt produkt. I teorien er dette klart: Produksjonen, her
130 regnet i videste forstand, bidrar bare til den reelle verdiskapning i den utstrekning produktet er mer verd enn innsatsen. Hvis produsenten slipper å dekke en del av kostnadene, oppstår mulighet for at produsenten oppnår overskudd ved en prosess der summen av kostnader er større enn produktverdien. Men i virkelighetens verden må produsentene sjelden dekke
135 alle kostnader.

En særlig farlig svakhet ved dagens globale konkurranse er at transportørene i mange tilfeller slipper å betale for de miljøskadene som de forvolder, først og fremst ved utslipp av gasser som kan skade klimaet og derved påføre verden
140 enorme materielle og immaterielle tap. Som et lite eksempel på hva avgiftsfrihet for langtransport fører til, kan følgende gjengis fra bladet Time (05.07.99): "Hver dag tar 14 jumbojets av fra Amsterdams lufthavn Schiphol fullastet med egg til Midtøsten. De selger også godt i Hongkong."

Jeg nevner dette som en illustrasjon av at man, ved å frita transporten for å betale for de miljøskadene som utslippene forårsaker, skaper en kunstig fordel for fjerne produsenter fremfor de nærmere, særlig markert i industri og landbruk. Dette forsterker ytterligere utviklingen i retning av stordrift, underlagt konsentrert eierskap, i industri og landbruk. Indirekte gir dette de multinasjonale storkonsernene en samfunnsøkonomisk sett skadelig fordel i konkurransen med mindre konkurrenter som opererer nærmere forbrukerne. Det ligger altså delvis irrasjonelle grunner bak det høye tempo i globaliseringen, både når det gjelder produksjonsprosessene og når det gjelder konsentrasjonen i storforetak, som er en annen side av samme sak.

Hvis man kunne få internasjonal oppslutning om samme avgiftsbelastning for drivstoff til alle transportmidler, helst på linje med europeiske bilavgifter, ville man komme nærmere en rekke ulike mål, blant dem både mindre utslipp av klimagasser og mindre fordeler for stordrift fremfor drift i mindre skala nærmere forbrukerne. Hvis inntektene fra slike avgifter ble brukt til lavere skatt på arbeid, ville man gi en ekstra stimulans til høyere sysselsetting i områder der det er behov for det. Økonomien og velferden ville bli bedre. Grunnen til at dette likevel ikke skjer, er politisk og populistisk. Men når naturkatastrofene når et slikt omfang at folkene krever bedre miljøpolitikk, vil man kanskje likevel få noe til.

Den frie flyt av kapital reiser særlige uløste oppgaver. Multimilliardæren George Soros har påvist at troen på at markedsøkonomien automatisk skaper likevekt mellom tilbud og etterspørsel, i hvert fall ikke gir noen god beskrivelse av finansmarkedene. Det gjorde han allerede før sammenbruddene i finansielle markeder i Asia i 1997, som ble en dramatisk bekreftelse på hans advarsler. En del av forklaringen på denne ulykken, med uoverskuelige lidelser for mangfoldige millioner medmennesker, var at overivrige amerikanske tilhengere av markedsøkonomien presset frem en liberalisering av kapitalmarkedene i Asia før nødvendige sikringstiltak mot destabiliserende lettsindigheter var på plass. Dette er samtidig et eksempel på hvor farlig det er når personer oppnår stor innflytelse uten å ha nødvendig historisk og kulturell ballast.

For så vidt bekreftet disse begivenheter også advarsler som Soros hadde kommet med i artikkelen "The Capitalist Threat". Der skrev han blant annet at: "Historien har vist at finansielle markeder bryter sammen, og forårsaker økonomisk depresjon og sosial uro."

Det blir større risiko for at misforhold i enkelte finansforetak kan føre til global skade, når noen av institusjonene blir så overveldende store som man ser nå. Man bruker å illustrere slike størrelser ved sammenlikninger mellom finansinstitusjoners forvaltningskapital og lands nasjonalprodukt. Det er ikke helt god analyse, men likevel tankevekkende illustrasjon. Vi har fått globale finansforetak som forvalter beløp på størrelse med store lands bruttonasjonalprodukt. Det ligger økt risiko i den maktkonsentrasjon som slike kjempeforetak betyr. Man må spørre hvem som skal kunne kontrollere slike giganter, som lekende enkelt kan flytte penger og virksomhet mellom egne avdelinger i de fleste land. Faremomentene vokser, og likevel vil fusjonene fortsette, både i finansverdenen og i andre næringsgrener.

Men man bør studere påstandene om hvor lønnsomt dette er med skepsis. Det er nemlig feilkilder i analysene: Utsikter til økt personlig makt og vinning for ledere, og muligheter for rask gevinst for taleføre aksjonærer, kan forstyrre rasjonell overveielse av hva som tjener bredere økonomiske interesser. En annen årsak til såkalt restrukturering kan være at aksjemarkedet ofte priser aksjene i et selskap lavere enn verdier som kan hentes ut av det. Som demonstrert ved DnBs lån til Kjell Inge Røkke, kan ryggsløse banker hjelpe "raidere" med å kjøpe slike selskaper med objektets egne midler, slik at kjøperen får en enorm fortjeneste uten å bidra til noen verdiskapning. Dette strider mot den ideologiske begrunnelsen for å støtte kapitalismen som system, som jo i høy grad er dens evne til verdiskapning. Også denne form for misbruk av kapitalismen vil kunne stoppes, men det krever sterkere innsats fra lovgivernes side enn Stortinget har mobilisert hittil.

Utviklingen av eierskapet aktualiserer George Soros' ord: "Med mindre ('laissez-faire kapitalismen') blir moderert av en erkjennelse av at felles interesser må ha forrang fremfor særinteresser, vil vårt nåværende system bryte sammen." Man kan kritisere Soros' oppfatning av "laissez-faire", selv om man slutter seg til hans krav om at fortjenestemotiv bare kan legges til grunn innenfor en klar etisk ramme. Hans tanker om sammenhenger mellom hemningsløs jakt etter egen fortjeneste og svekkelse av sosiale bånd, minner forøvrig om de ord av Adam Smith og John Stuart Mill som jeg allerede har nevnt, og uttalelser av den fremragende norske idéhistoriker Guttorm Fløistad om "den sosiale forvitring".

En annen særlig innsiktsfull analytiker av globaliseringen er den verdenskjente

225 økonomen Lester Thurow. I sin bok *The Future of Capitalism* peker han på fakta som bør uroe over hele verden. Ett av dem er voksende forskjeller mellom rike og fattige. Dette fenomenet meldte seg også i Norge fra midten av 1980-årene. Tross dette fikk man en skattereform som påskyndet den uheldige utviklingen, åpenbart uten at de ansvarlige så den utvikling som var i gang og virkningene av det de gjorde.

230

Årsakene til at ulikhetene vokser, er både nasjonale og internasjonale. En global årsak er at ny teknologi, frihandel og billigere transport gjør det mer lønnsomt å flytte arbeidsoppgaver til land med lave lønninger. Den voldsomme vekst i de multinasjonale konserner, som har bedrifter i en rekke land, påskynder flytting av produksjon dit hvor den faller billigst. Det hjelper mange fattige 235 arbeidssøkere i utviklingsland. Men også denne utviklingen kan overdrives til det samfunnsøkonomisk ulønnsomme, når produsentene ikke tar med i sine kalkyler de sosiale kostnader som flytting av produksjonen innebærer, men overlater til det offentlige å betale for slike virkninger av tiltakene.

240

I fattige land kan flytting av produksjon for å oppnå marginale besparelser medføre dramatiske sosiale skadevirkninger, helt uten rimelig forhold til den forventede økonomiske gevinst, nettopp fordi kalkylene utelater vesentlige samfunnsmessige kostnader. I utviklede land ser man heldigvis oftere at frykt 245 for opinionen fører til at bedrifter som forlater sine medarbeidere, gir noen grad av kompensasjon. Likevel kan denne ufullstendighet ved markedsøkonomien være problematisk også der. Særlig de svakt utdannede grupper blir utsatt for en voldsom økning i konkurransen, som fører til svakere lønnsutvikling eller arbeidsløshet. Det er ikke mange land som har råd til å møte dette problemet 250 ved en rask økning i antallet offentlig ansatte, slik som vi gjør i Norge.

I den andre enden av inntektsskalaen, på toppen, finner man folk som styrer så store verdier at det ikke spiller noen bedriftsøkonomisk rolle om de forsyner seg i samsvar med sitt overdimensjonerte selvilde. Det er en sammenheng mellom 255 globaliseringen og den hemningsløse grådighetskulturen som undergraver sosial og internasjonal stabilitet. Påstander om at enorme belønninger til toppledere skyldes «markedet», er neppe mer enn en del av sannheten. De skyldes nok snarere et ufullkomment marked. For styremedlemmer kan det være vanskelig ikke å la hensyn til en bekjent gå foran hensyn til en videre, mer anonym krets av 260 eiere og publikum.

Behandlingen av eldre arbeidstakere er et problem i slekt med det som oppstår når arbeidsplasser blir nedlagt. De eldre må slutte fordi arbeidsgivers kalkyler regner med gevinst ved å erstatte de eldre med litt mer produktiv yngre arbeidskraft. Men arbeidsgivernes regnestykker utelater de sosiale kostnadene ved forandringen, nemlig at pensjon til tidligere arbeidstakere kommer i tillegg til lønn til nye. Derfor kan det bli bedriftsøkonomisk lønnsomt å skyve eldre arbeidskraft over i passivitet, tit tross for at dette samfunnsøkonomisk sett er den rene usans.

Denne skjevhet ved en tilsynelatende liberal økonomi sier likevel lite om liberalismen som idé, og intet om globaliseringen. Det er lønssystemer og pensjonsordninger fra en annen tid som forårsaker disse sosiale og samfunnsøkonomiske tap.

En ekte tilhenger av markedsøkonomien kan altså komme til at systemet har mange og alvorlige svakheter, til dels så påfallende at man kan undre seg over at de ikke mobiliserer til klarere politisk handling. En forklaring på det kan være en bred erkjennelse, bygget på fersk erfaring, av at alternativene er vesentlig verre. Jeg skal ikke bruke tid her til å gjennomgå sosialismens og sosialdemokratiets svakheter. Om proteksjonismen som middel innenfor et forøvrig liberalt system, vil jeg hevde at erfaringene fra mellomkrigstiden bekrefter at inngrep i verdenshandelen vil kunne starte politiske prosesser som fører til politisk og økonomisk ulykke. Svarene på problemer i dagens globaliserte økonomi ligger først og fremst i å forbedre den internasjonale markedsøkonomien. Det må skapes bedre samsvar mellom de teoretiske forutsetninger for optimale resultater og den praktiske virkelighet.

Jeg har allerede nevnt noen av de krav som bør stilles: Statene må tvinges til å holde opp med å trekke til seg virksomhet ved hjelp av skattefordeler. Produsenter og transportører må pålegges å betale for de miljøskader, helseskader og sosiale kostnader som de forårsaker. Fremveksten av gigantiske finansielle maktkonsentrasjoner, med virksomhet i tallrike land, i en næring som så mange ganger har bidratt til depresjoner, kaller på sterkere internasjonal overvåking, for å forebygge at spekulativ drift skaper nye og større kriser. Også maktkonsentrasjon i andre næringer stiller større krav til overnasjonal sikring mot misbruk av markedsrett.

Enkelte sider ved globaliseringen kan føles sterkere i små land enn i store. Det

gjelder i særlig grad internasjonaliseringen av eierskapet. En stor nasjon kan føle at den har så meget styrke at det ikke spiller noen rolle hvem som eier hva i landet. For et lite folk som vårt kan dette være annerledes. At toppledelsen for en bedrift som er viktig for Norge holder til i Norge, er et poeng. Det vil kanskje miste noe av sin betydning etterhvert, men ikke all. Utviklingen har allerede ført til en mer dramatisk reduksjon av norsk eierskap til norske arbeidsplasser enn våre politiske miljøer ser ut til å være klar over. Dette gjør også svekkelsen av det nasjonale eierskap til en del av det liberale dilemma.

Historien har faktisk eksempler på at norske kapitalister har lagt vekt på samfunnsmessige synspunkter under vurderinger av kjøp og salg av bedrifter. Da Borregaard-konsernet ble norskeiet i 1918, var nok det nasjonale motiv medvirkende. Da dette konsernet, under ledelse av Arne Meidell, i 1958 kjøpte Denofa-Lilleborg til Borregaard fra Unilever, spilte nok nasjonale følelser igjen sin rolle. Da brødrene Blix fant det riktig å skaffe nye eiere til det fremgangsrike selskap som nå heter Nycomed, medvirket ønsket om norske eiere til valg av kjøper. Men etter senere salg, fusjon og flytting er det norske knapt synlig lenger.

Nå for tiden er det tydelig at det nasjonale spiller liten rolle for en del aktører i norsk næringsliv. De undergraver borgernes følelse av forpliktelse overfor det samfunn som de tilhører, ved å motsette seg å betale skatt til sitt hjemland. Noen av dem flytter virksomhet til utlandet ikke bare når det er nødvendig, men også om de selv bare kan spare litt på det, mens kostnadene ved omstilling av arbeidskraft her hjemme lett kan overlates til andre. Man bør ikke undervurdere den skade slike forbilder kan føre til. Også næringslivet er avhengig av den sosiale harmoni som styrkes ved et visst nasjonalt samhold, ikke på bekostning av aktelse for andre nasjoner, men som solidaritet innenfor et utadvendt fellesskap.

Det kan virke rasjonelt å selge en bedrift til utlandet hvis prisen er høyere enn nåverdien av den avkastning som eieren kan oppnå som eier. Men det kan være tilfeller der det som er bedriftsøkonomisk lønnsomt, ikke er lønnsomt for samfunnet i det hele. Det som man gir avkall på ved slike salg, er jo ikke bare eiendomsrett, men også miljø og kompetanse. Det er faktorer som kan bli sårt savnet senere. Dette hindrer ikke at utenlandsk eierskap også kan være sunt, både som stimulans for konkurransen, og ved å tilføre kompetanse. Det er overdrivelsene som må forebygges.

Kanskje viser utsalgsfeberen i norsk næringsliv at noen norske ledere ikke er like gode som utlendinger til å få meget ut av sine bedrifter. I slike tilfeller kan salg lønne seg for både selger og kjøper. Men for Norge kunne det være bedre om
345 eierne i stedet for å selge til utlandet, satset mer på å utvikle bedre ledelse her i landet. Når vi om ikke så lenge blir tvunget til å gjøre alvor av snakket om alternativer til oljeøkonomien, vil det bli følt sterkere behov enn hittil for flere gode nok ledermiljøer.

350 Hvis man er ekte realist, vil man også trekke inn ikke-økonomiske faktorer i en vurdering av den salgsbølgen som foregår. Jeg har allerede begrunnet at for samfunnet som helhet kan størst mulig nasjonalprodukt ikke være noe avgjørende mål i seg selv, men bare et middel til størst mulig tilfredshet for flest mulig. Tilfredshet kan ikke måles, men man vet at også immaterielle faktorer
355 kan gjøre den større eller mindre. Det spiller en positiv rolle for mange at noe som går godt er norsk. Man kan mene at når noe går bra som norsk, behøver man ikke selge det, selv om det kunne gå enda litt bedre som utenlandsk. Det norske samfunn har i hvert fall ikke behov for salgssummer fra utlandet nå, selv om enkelte eiere kan føle behov for å selge. Man må vurdere mer inngående
360 hvorledes man kan bidra til at norsk kapital som er plassert passivt, blir mobilisert til aktivt eierskap i næringslivet, i stedet for at man skaffer penger til nye tiltak ved salg av realverdier til utlandet.

Blant de spørsmål man bør analysere i denne sammenheng, er konsentrasjonen
365 på statens og svært få andre hender av den kapital som samles opp til fremtidige pensjoner. Man kan spørre hvorfor staten, gjennom skattesystemet og på annen måte, i det hele tatt skal prioritere oppsparing gjennom kollektive pensjonsordninger fremfor individers egen oppsparing til egen alderdom. Det sosiale motiv for dette falt jo nærmest bort da man sikret en forsvarlig
370 minimumsstandard gjennom Folketrygden. Kanskje bør man i stedet for å stimulere til oppsparing gjennom pensjonsordninger som tillegg til Folketrygden, gjøre det lettere for folk å spare selv til alderdommen. Dersom man gir samme fordeler når spareren plasserer sin kapital selv som han får hvis han lar et forsikringsselskap gjøre det, kan man få flere individuelle aksjekjøpere,
375 med naturlig preferanse for norske selskaper, kort sagt et utvidet grunnlag for nasjonalt eierskap.

Også andre sider av vårt skattesystem virker paradoksale utfra ønsket om å bidra

380 til nasjonalt eierskap. Vi har en beskatning av kapitalinntekt som gir minst
belastning på raske gevinster og plasseringer i fast eiendom, og størst belastning
av langsiktig satsning i bedrifter. Det motvirker det eierskap man ønsker. Men
en omlegging må skje på en måte som ikke forsterker den urimelige
diskriminering mot arbeidsinntekt og småsparere som kom inn ved
385 skattereformen tidlig på 1990-tallet. Forslaget om å fjerne formuesskatt for bare
næringsaktiva vil forsterke urimeligheten for mange mindre kapitaleiere.
Elementære rettferdskrav tilsier at man må holde seg til en revisjon som gjøres lik
for alle. Et tak på summen av skatter på f.eks. 50 % av inntekten, likt for
arbeidsinntekt og kapitalinntekt, vil gjøre det lettere å bevare norsk eierskap til
390 norske bedrifter.

Når det gjelder eiendomsretten til medier, kommer en rekke spesielle momenter
i tillegg til de generelle argumenter for nasjonalt eierskap, særlig i små land. Der
kan en viss eiendomsbasert nasjonal kontroll med massemedier være en
395 forutsetning for å bevare den nasjonale kulturen. Den vanlige argumentasjon
mot statsstøtte kan heller ikke gjelde på et så sårbart område. Man må bevare
muligheter for å gi offentlig støtte til kulturtiltak, som film og programmer for
TV, uten at internasjonale mediekonserner kan protestere mot det som
utilbørlige inngrep i konkurransen.

400 Man kan endog frykte at sterke internasjonale mediekonserner kan innebære en
begrensning i nasjoners reelle politiske selvråderett. Når utlendinger får rett til å
sette inn redaktører i massemedier med stor politisk påvirkningsevne, innebærer
det fare for at de samme utlendinger i virkeligheten får betydelig innflytelse over
405 samfunnsspørsmål i de land som de rykker inn i. Det kunne være interessant å få
en nærmere analyse av hvilken betydning den australske Rupert Murdoch,
gjennom sine mediebedrifter i Storbritannia, har hatt for den britiske skepsis
mot EU.

410 Man kan heller ikke se bort fra at kommersielle medier i global konkurranse vil
finne det forretningsmessig hensiktsmessig alltid å gå litt lenger enn
konkurrentene ved fremstilling av svik, vold og annen vulgaritet. Man får en
dynamisk utvikling i en retning av glorifisering av kynisme og kriminalitet, og
bør erkjenne at dette ikke har noe med ytringsfrihet å gjøre. I en medie verden
415 som raskt blir nær sagt fullstendig globalisert, vil man kanskje ikke kunne stanse
de destruktive virkninger av spekulativ antimoral uten internasjonal enighet om
grenser for forherligelse av det destruktive i bilder. Sporene skremmer riktignok,

men det gjør også alle de undersøkelser som viser at det virkelig er en
420 årsakssammenheng mellom billedmedier og kriminalitet. Et grunnlovsforbud
mot sensur ville utvilsomt være liberalt, men kunne bli en alvorlig belastning for
arbeidet for å beskytte utsatte medmennesker mot påvirkning som kan utløse
nedbrytende krefter i dem selv. Også liberaliteten må prøves mot en realistisk
vurdering av virkeligheten, i alle dens varianter.

425 Til slutt vil jeg gjerne få understreke min sosialøkonomiske trosbekjennelse:
Globaliseringen er en nødvendig og verdiskapende konsekvens av
markedsøkonomien, som er bedre enn alle alternativer. Men man må ikke stanse
utviklingen på dens nåværende stadium: Feil og svakheter ved systemet kan og
430 må utbedres ved nasjonale og overnasjonale tiltak. De må skape bedre samsvar
mellom de teoretiske forutsetninger for sunn konkurranse og den praktiske
virkelighet. Det gjenstår en lang vei å gå.

Kilde

435 Nytt Norsk Tidsskrift, nr 4/00

Emner

Foredrag, Globalisering, Økonomi

URI

440 <https://www.virksommeord.no/tale/liberale-dilemmaer-i-en-globalisert-okonomi>

445

450

455